

Edirne Sağlık Müzesi Hakkında Tıp Öğrencilerinin Görüşleri: Kalitatif Bir Değerlendirme Views of Medical Students on the Edirne Health Museum: A Qualitative Evaluation

F Gülsüm Önal

Doçent Doktor, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı
ORCID: 0000-0002-1981-6611 E-posta: fgulsumonal@trakya.edu.tr

Özgecan Vergül

Tıp Fakültesi Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi
ORCID: 0009-0001-8586-9690 E-posta: ozgecanvergul@trakya.edu.tr

Erdem Pedük

Tıp Fakültesi Öğrencisi, Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi
ORCID: 0009-0001-8693-1804 E-posta: erdempeduk@trakya.edu.tr

Geliş Tarihi: 20 Kasım 2025, Kabul Tarihi: 3 Şubat 2026

ÖZET

Arka Plan: Osmanlı döneminde 1488 yılında külliye olarak inşa edilen Edirne Sultan II. Bayezid Darüüşşifası, hem tıp medresesi hem de tedavi merkezi olarak hizmet vermiştir. Zamanla işlevini yitiren yapı, 1997 yılında Trakya Üniversitesi tarafından restore edilerek Sağlık Müzesi'ne dönüştürülmüş; Avrupa Konseyi Avrupa Müze Ödülü (2004) ve Avrupa Kültür Mirası En İyi Sunum Ödülü (2007) gibi prestijli ödüllere layık görülmüş, 2016'da UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi'ne dahil edilmiştir. Günümüzde tıp tarihine ilişkin mimari miras, Osmanlı tıbbi uygulamaları ve etik değerleri sergileyen önemli bir kaynak konumundadır. Tıp tarihinin somut miras alanları olan sağlık müzeleri, öğrencilerin hem klinik gözlem yeteneklerini geliştiren hem de onlara insani ve etik bir perspektif kazandıran yönleriyle etkili pedagojik araçlardır. Bu bakımdan müze tabanlı öğrenmenin, tıp eğitiminde meslek etiği değerlerinin içselleştirilmesinde etkili bir araç olacağı düşünülmektedir.

Amaçlar: Çalışmanın amacı, Edirne Sağlık Müzesi'ni ziyaret eden birinci sınıf tıp öğrencilerinin deneyimlerini ve algılarını inceleyerek, müze tabanlı eğitimin, tıp eğitimi ve meslek etiği açısından potansiyel katkılarını değerlendirmektir.

Çalışma Tasarımı: Kesitsel ve nitel araştırma

Yöntem: Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi 2023–2024 akademik yılı “Uyum haftası” kapsamında gerçekleştirilen müze ziyareti sonrası 97 öğrenciden, 500 kelimeyi aşmayan yansıtıcı kompozisyonlar alınmıştır. Etik kurul onayı sonrası, öğrenci ödevlerinden oluşan veriler, nitel araştırmada tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve “Müze Mimarisi ve Şifalı Atmosfer, Osmanlı Tıbbının Mirası, Tıp Eğitimi ve Müze Deneyimi, Sosyal ve Kültürel Değerler” olmak üzere dört ana tema ve alt temalar belirlenmiştir.

Bulgular: Öğrenciler, müzenin doğal çevreyle uyumlu mimarisi, akustik özellikleri ve mahremiyeti önceleyen tasarımını olumlu değerlendirmiştir. Osmanlı tıbbına özgü müzik, su ve aromaterapi, deneysel tedaviler, cerrahi teknikler, koruyucu hekimlik uygulamaları ve etik belgeler (rıza senedi, kadın hekimler) dikkat çekici bulunmuştur. Ziyaretin, öğrencilerde tarih bilinci, mesleki kimlik gelişimi, empati, eleştirel düşünme ve motivasyon konularında farkındalık artışına katkı sağladığı görülmüştür.

Sonuç: Müze tabanlı öğrenme, tıp müfredatına entegre edildiğinde hem mesleki hem de insani becerilerin gelişimine katkı sağlayabilir. Edirne Sağlık Müzesi örneği, somut kültürel mirasın eğitimde etkili bir pedagojik araç olarak kullanılabileceğini göstermektedir. Öğrenciler, müzedeki rıza senedi ve mahremiyeti önceleyen mimari gibi unsurlar üzerinden meslek etiği ile güçlü bağlar kurmuşlardır. Müze tabanlı öğrenmenin, tıp eğitiminde meslek etiği değerlerinin içselleştirilmesinde etkili bir pedagojik araç olduğu sonucuna varılmıştır. Müze ziyaretlerinin uzun vadeli etkilerini değerlendiren ileri çalışmalara ihtiyaç vardır.

Anahtar Kelimeler: Meslek etiği, tıp eğitimi, müze tabanlı öğrenme, Edirne Sağlık Müzesi, tıp tarihi

ABSTRACT

Background: Constructed in 1488 during the Ottoman period as a külliye, the Edirne Sultan Bayezid II Darüşşifa functioned both as a medical school and as a treatment center. Over time, the building lost its function; however, it was restored by Trakya University in 1997 and transformed into the Health Museum. The institution has since received several prestigious awards, including the Council of Europe Museum Prize (2004) and the European Union Prize for Cultural Heritage / Europa Nostra Award for Best Presentation (2007), and was inscribed on the UNESCO World Heritage Tentative List in 2016. Today, it serves as a significant source for understanding the architectural heritage of medical history, Ottoman medical practices, and ethical values. Integrating the humanities and museum-based learning into medical curricula shows potential to enhance students' professional resilience, well-being, and patient-centered care skills. Nevertheless, empirical research in this field remains limited.

Objectives: The aim of this study is to explore the experiences and perceptions of first-year medical students who visited the Edirne Health Museum and to evaluate the potential contributions of museum-based learning to medical education.

Study Design: This study was designed as a qualitative, non-randomized research within the field of behavioral sciences.

Methods: Following the museum visit conducted during the "Orientation Week" of the 2023–2024 academic year, reflective essays not exceeding 500 words were collected from 97 students. After obtaining approval from the institutional ethics committee, the data were analyzed using the thematic analysis method in qualitative research. Four main themes and their corresponding subthemes were identified: (1) Museum Architecture and Healing Atmosphere, (2) Legacy of Ottoman Medicine, (3) Medical Education and the Museum Experience, and (4) Social and Cultural Values.

Results: Students positively evaluated the museum's architecture, which harmonizes with the natural environment, its acoustic properties, and its design prioritizing privacy. Features specific to Ottoman medicine—including music, water and aromatherapy applications, experimental treatments, surgical techniques, preventive healthcare practices, and ethical documents (e.g., consent forms, female physicians) were particularly noteworthy. The visit enhanced students' historical awareness, developed their professional identity, and fostered empathy, critical thinking, and motivation.

Conclusion: When integrated into the medical curriculum, museum-based learning may contribute to the development of both professional and humanistic skills. The Edirne Health Museum serves as an illustrative example of how tangible cultural heritage can be utilized as an effective pedagogical tool in education. Further research is warranted to assess the long-term effects of museum visits

Keywords: Professional ethics, medical education, museum-based learning, Edirne Health Museum, history of medicine

GİRİŞ

Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası, günümüzde Sağlık Müzesi olarak düzenlenmiş olup tıp tarihine dair çok yönlü bilgiler sunan önemli bir kaynaktır. Yapı, Osmanlı döneminde külliye biçiminde yapılmış olup 1488 yılında hizmete açılmıştır. Mimarının, bazı kayıtlarda Yakub-Şah Bin Sultan ismi geçse de dönemin baş mimarı Mimar Hayrettin olduğu kabul edilmektedir (1,2).

Darüşşifa fikri ilk olarak II. Murat döneminde Edirne’de yaptırılan bir cüzzamhane ile başlamış ancak bu fikri hayata geçiren Sultan II. Bayezid olmuştur. İstanbul’da tahta çıkmasına rağmen doğup büyüdüğü Edirne’ye vefa gösteren sultan, bağımsız yapılardan oluşan devasa bir külliye yaptırmıştır (3). İbadet birimi olarak cami, eğitim birimi olarak medrese ve sıbyan mektebi, sağlık birimi olarak darüşşifa, sosyal hizmet birimi olarak da iki imaret yapısı, hamam ve değirmen binalarından maalesef bir kısmı (hamam, değirmen ve ilkokul) günümüze ulaşamamıştır.

Tıp eğitimi yanı sıra darüşşifa geleneğine uygun biçimde hastaların tedavi edildiği, ihtiyaç sahiplerinin doyurulduğu kurum, 1850’lerden sonra, sadece ruh hastalarının tecrit edildiği bakımsız bir yapı haline gelmiştir. 1877–78 Osmanlı-Rus Savaşı’nda Edirne’nin işgali ve süregelen Tunca Nehri’nin taşkınlarıyla büyük zarar görmüş, içindeki hastalar İstanbul’a gönderilmiştir. Kesintili biçimde 1916’ya kadar hizmet veren yapı uzun zaman bakımsız ve işlevsiz kalmış, 1984 yılında Trakya Üniversitesi tarafından devralınarak 1997 yılında Sağlık Müzesi’ne dönüştürülmüştür (4).

Külliyenin Sağlık Müzesi olarak yeniden yapılandırılmasında büyük emeği olan Dr. Ratip Kazancıgil, bu süreci şu sözlerle anlatır: “Bu hizmetlerin temelinde bir heyecan yatmaktaydı. Oraya uygun kim ne bulduysa, arşivinden, sandığından evinden sökerek getirdi ve 23 Nisan 1997 tarihinde bayrağımızı çektik, tabelamızı astık ve küçük bir törenle müzemizi ziyarete açtık. ...heyecanımız büyüktü. Sevinçliydik” (5).. Gösterilen bu çabalar karşılıksız kalmamış, Müze içerdiği tıbbi kaynaklar ve yapının tarihine uygun biçimde yeniden işlev kazandırılması hasebiyle 2004 yılında Avrupa Konseyi Avrupa Müze Ödülüne ve 2007 yılında Avrupa Kültür Mirası- Mükemmellik Kulübü En İyi Sunum Ödülüne layık görülmüştür. Ayrıca 2016 yılında UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi’ne alınmıştır (4,5).

Bu çalışmada, tıp tarihi ve modern müzecilik anlayışı bakımından önem taşıyan Edirne Sağlık Müzesi’ni ziyaret eden Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. sınıf öğrencilerinin gözlem ve görüşleri, tıp tarihi, mesleki değerler ve tıp eğitimi bakımından değerlendirilecektir. Tıp eğitimindeki son trendlerden biri, beşeri bilimlerin müfredata entegre edilmesi ve müzelerin de bu yönde işlevsel kullanımınıdır (6).

Bu bağlamda müzeler, sadece eserlerin korunduğu durağan mekanlar değil, yapılandırmacı yaklaşım çerçevesinde bilginin somutlaştığı ve kalıcı hale geldiği aktif öğrenme ortamları veya birer "tarih laboratuvarı" işlevi görmektedir. Türkiye’deki tıp müzelerinin modern tıp müfredatına dahil edilmesi, nitelikli hekimler yetiştirmek adına önemli bir pedagojik derinlik sunmaktadır (7,8).

Müze tabanlı etkinliklerin tıp öğrencilerinin meslek etiği eğitimine katkıda bulunabileceği ve hasta merkezli bakım kapasitesini geliştirebileceğine dair kanıtlar artmaktadır. Son beş yılda, Dünya Sağlık Örgütü, ABD Ulusal Bilimler, Mühendislik ve Tıp Akademileri, sanat ve beşeri bilimlerin tıp eğitimine entegre edilmesi için acil çağrılarda bulunmuştur. Ancak, müze tabanlı eğitime artan ilgiye rağmen, konuyla ilgili araştırma ve değerlendirmeler sınırlıdır. Oysa bilinçli olarak tasarlanmış bir müfredatla, müzenin çağrışımsal alanın geleceğin sağlık profesyonelleri arasında kişisel ve mesleki gelişimi hızlandırabileceği, genç hekim adaylarının beden, hastalık, yaşlılık, ötekilik ve ölüm hakkında farklı düşünme biçimlerine kavuşmasına olanak sağlayacağı öngörülmektedir (9,10).

Çalışmanın amacı; müze tabanlı eğitimin, tıp eğitiminin misyon ve vizyonuna daha geniş bir şekilde dahil edilmesinin potansiyel faydalarını araştırmaktır. Tıp tarihi ve etik bakımından önemli bir kaynak olan Edirne Sağlık Müzesi

örneği üzerinden, tıp eğitiminde müzelerinin işlevsel ve interaktif kullanımına dair yeni uygulamalara, müfredata ve öğrenen merkezli eğitime katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Araştırmanın evrenini 2023–2024 öğrenim yılı başında Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi 1. Sınıf öğrencilerinin uyum haftasında müzede yapılan tıp tarihi dersi için hazırladıkları kompozisyonlar oluşturmaktadır. Tıp Fakültesine başlayan öğrencilerin şehre ve Fakülteye uyumlarını kolaylaştırmak amacıyla eğitim-öğretim programında “Uyum Haftası” yer almaktadır. Bu hafta kapsamında, Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dalı tarafından verilen “Edirne'nin Tıp Tarihindeki Yeri (UGEP6)” dersi, Sağlık Müzesi gezisi sırasında, Osmanlı döneminde Tıp Medrese olarak kullanılan binanın bahçesinde açık havada gerçekleştirilmiştir. Ziyaret sonrasında öğrencilerden müze hakkında görüş, düşünce ve duygularını serbest metin halinde belirten en fazla 500 kelimededen oluşan kompozisyonlar hazırlamaları istenmiştir. Çalışma verileri, gerekli izinler alınarak dersten sorumlu olan öğretim üyesinin eğitim arşivinde bulunan ödev metinlerinden elde edilmiştir. Analize başlamadan önce Etik Kurul onay alınmıştır. Öğrencilerin kendi özgün görüşlerini içeren söylemler çalışmaya dahil edilerek kalitatif olarak değerlendirilmiş, tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda verilerin değerlendirilmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntem olan tematik analiz, tekrar eden kavramları veya ortak temaları kategorize etmek ve verilerin okuyucunun anlayabileceği biçimde sunabilmek için kullanılan bir yöntemdir (11,12). Niteliksel değerlendirmeyi yapan araştırmacılar tarafından öğrenci ödevlerindeki etik açıdan anlamlı veriler incelenerek tekrar eden kavramlar belirlenmiş, bu kavramların işaret ettiği alt ve ana temalar oluşturulan tematik tablo ile ortaya konulmuştur. Çalışma Exel programı kullanılarak yürütülmüş olup, analiz sonuçlarının güvenilirliğini sağlamak üzere üç araştırmacı tarafından çapraz kontroller gerçekleştirilmiştir.

Veri analizinde nitel araştırma metotlarında kullanılan içerik analizine uygun biçimde (13,14). aşağıdaki adımlar izlenmiştir:

- i. Ulaşılan kaynaklar araştırmacılar tarafından hızlı bir biçimde okunmuş, genel söylemsel çizgiler not edilmiş, veri hakkında genel bir kavrayışa ulaşılmıştır.
- ii. Metinlerdeki ifadeler kabaca ayrılarak öne çıkan kavramlar belirlenmiş, araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak değerlendirdikleri dökümanlarda hangi mesleki etik değerlerin ve pedagojik boyutların gözetildiğini belirlemişlerdir.
- iii. Araştırmacıların yaptıkları analizler birbiri ile karşılaştırılarak bir senteze ulaşılmış Metinlerde bulunan tekrar eden kavramlara uygun olarak tematik çerçeve ortaya konulmuştur.
- iv. Son olarak kapsamlı ve derinlemesine bakış elde etme amacıyla elde edilen bulgular, ilgili literatürle karşılaştırılarak tartışılmış ve alt temalar ilgili ana temayla ilişkilendirilerek tablo oluşturulmuştur.

Araştırmacılar tarafından her ödevde bir protokol numarası verilerek öğrencilerin kimlik bilgilerinin gizliliği sağlanmış, tır. Toplam 98 ödev metninden, geziye katılmayıp metin gönderen bir öğrencinin ödevi kapsam dışı tutularak 97 öğrenci ödevine Öğrenci 1= Ö.1, Öğrenci 2= Ö.2 vd. şeklinde protokol numaraları verilmiştir. Tekrar eden temalar, dört ana temada kategorize edilmiş, her başlık altına alt temalar oluşturulmuştur. Temalar majör kategorinin baş harfleri ve öğrenci protokol numaraları kodlanmıştır:

- o Müzenin mimarisi ve şifalı atmosferi: M.M.Ş.A.
- o Osmanlı Tıbbının Mirası: O.T.M.
- o Tıp Eğitimi ve Müze Deneyiminin Etkileri: T.E.M.D.
- o Sosyal ve Kültürel Değerler: S.K.D.

Örneğin M.M.Ş.A.-Ö.3 Müzenin mimarisi ve şifalı atmosferi konusunda üçüncü öğrencinin görüşleri, S.K.D-Ö.35 sosyal ve kültürel değerler konusunda 35. öğrencinin görüşleri anlamına gelmektedir.

Çalışmada incelenen ödevleri gönderen kişiler tamamen anonim tutulmuş olup öğrencilerden sözlü onam alınmış, ayrıca yazılı bilgilendirilmiş onam alınması gerekli görülmemiştir.

BULGULAR

Edirne Sağlık Müzesi Osmanlı tıbbının birçok yönüne dair bilgiler sunan önemli bir kaynaktır. Tıp Fakültesi 1. Sınıf öğrencileri de ziyaret ettikleri müze hakkında görüşlerini çok boyutlu biçimde ifade etmişlerdir. Öğrenci kompozisyonlarında ortaya çıkan ana ve alt temalar aşağıda sıralanmış ve Tablo ile toplu olarak sunulmuştur.

1. Müzenin Mimarisi ve Şifalı Atmosferi Bağlamında Öğrenci Görüşleri

Müzenin şehir merkezinden uzak konumu, doğayla iç içe ortamı ve mimari özellikleri öğrencileri etkilemiş, günümüzdeki hastanelerle karşılaştırmalar yapan görüşler sunulmuştur: “Gerek mimarisiyle gerek içinde bulunan bahçelerle bu külliye bana “Hasta olsam burada yatmak isterdim” dedirtti” (M.M.Ş.A- Ö.60). “Günümüzde insanın ruhunu daraltan, korku kokan, basık, karmaşık, çok katlı hastanelerdense bu külliye gibi ağaçların arasında, doğayla iç içe bir ortamda tedavi görmek tedaviyi çok daha etkili kılar diye düşünüyorum” (M.M.Ş.A-Ö.59).

Yapının tasarımında işlevselliğin gözetilmiş olması, akustik ve havalandırma gibi özel önlemler de öğrencilerin dikkatini çekmiştir: “Akustiğe fazlaca önem verilmiş. Yapının geometrisi su ve müzik sesinin odalara ulaşmasını sağlamış. Bunu çok etkileyici ve başarılı buldum” (M.M.Ş.A-Ö.74).

Güneş ışığı, su sesi, güzel kokular ve geniş avlu gibi unsurların hastaların iyileşmesi üzerindeki olumlu etkisini vurgulayan çok sayıda öğrenci vardır; “Külliye'nin günün her saatinde güneş ışığını alabiliyor olmasıyla güneş giren eve doktor girmez anlayışının örtüştüğünü düşünüyorum” (M.M.Ş.A-Ö.11).

2. Osmanlı Tıbbının Mirası Konusunda Öğrenci Görüşleri

Müzede öğrencilerin en çok ilgisini çeken bölüm Osmanlı tıbbının sergilendiği alan olup öğrenciler birbirinden farklı ve zengin görüşler belirtmişlerdir. Özellikle “müzik, su sesi, doğal bitkiler, taşlar, kokular ile tedaviler”, “aromaterapi ve tıbbi bitkiler” ve bunların özellikle psikiyatri alanında uygulanması öğrencileri oldukça etkilemiştir. Bu yöntemleri kendi ifadeleri ile “şaşırtıcı”, “yaratıcı”, “ufuk açıcı”, “ilginç”, “döneminin ilerisinde”, “gurur verici”, “ilham verici”, “başarılı”, “huzur verici” bulmuşlardır. Örneğin şöyle ifadeler vardır: “Beni çok şaşırtan şey güzel kokuların kullanılmasıydı. Hala sırları açığa çıkarılmaya çalışılan bu tedavi yönteminin Osmanlı döneminde de olması epey ilgimi çekti (O.T.M.-Ö.2). “... o dönemde musikinin tedavi için kullanılmaya başlanması bence çığır açıcı bir olay” (O.T.M.-Ö.13). “Sazın teli de neştermiş zamanında. ... Keskin kokular, keskin bıçaklar kadar etkili olmuş benden önce bir zamanlar (O.T.M.-Ö.77).

- Deneysel tedavi yöntemleri öğrencilerin ilgisini çekmiş, gözlem yoluyla bilgi edinme ve test etme gibi yöntemlere vurgu yapmışlardır: “Diğer etkilendiğim konu ise deneysel tıp diyebilirim. Sabuncuoğlu Şerafettin’in horoz üzerinde uyguladığı ilaç” (O.T.M.-Ö.14). “Beni en çok etkileyen ve ilgimi çeken şey canlı insanlar üzerinde denenen muayene yöntemleriydi” (O.T.M.-Ö.18). “İlgimi en çok çeken ilaç hazırlama yöntemleriydi. O yıllarda bu kadar imkânsızlığa bu kadar az bilgi olmasına rağmen yaptıkları deneylerle tıp gelişimine çok önemli ölçüde katkıları olmasıydı” (O.T.M.-Ö.41).
- Öğrenciler cerrahi aletler; estetik cerrahi ve göz hastalıklarıyla ilgili çalışmalardan oldukça etkilenmiş, görüşlerini şöyle ifade etmişlerdir: “...erkeklerde göğüs küçültme, bitişik ya da fazla parmak, gevşek göz kapağı gibi estetik cerrahi ameliyatlarının gerçekleştirilmesi o yıllar için inanılmaz geliyor” (O.T.M-Ö.4). “İlk dikkatimi çeken ve

- şaşırdığım şey ‘Işığın Göze Akış Şeması’ oldu. Bu kaynaklar bize Osmanlı tıbbında göz sağlığının ve hastalıklarının önemli bir yere sahip olduğunu gösteriyor” (O.T.M.-Ö.7). “Bundan 600 yıl önce kısıtlı imkânlar ile 120 göz hastalığı keşfedilip bir kitapta toplanabiliyorsa neden çağımızda toplumları derinden etkileyen hastalıkların tedavilerini bulmak için çaba göstermeyelim” (O.T.M.-Ö.84).
- Cerrahi alanındaki seviyeyi çok başarılı bulan öğrenciler olduğu gibi, kullanılan metotları ürkütücü bulanlar da vardır: “Cerrahi operasyonların hem operasyon sırasında hem de sonrasında yaşanan acıyı ve oluşabilecek komplikasyonları düşünmek henüz meslek hayatıma başlamış olmamama rağmen beni oldukça strese soktu (O.T.M.-Ö.23). Öte yandan bu durumu farklı bir bakışla yorumlayanlar da olmuştur: “Külliyede ayrıyeten ameliyatlar beni hem dehşete düşürmüştü hem de tıbbın ilerleyişine katkıda bulunan hekimlere tekrardan teşekkür etmemi sağlamıştır (O.T.M.-Ö.81).
 - Koruyucu hekimlikle ilgili konular özellikle çiçek aşısının kullanılmış olması öğrenciler için ilham kaynağı olmuştur: “Öncelikle Türk Usulü çiçek aşısı ilgimi çekti... Gelecekteki aşı çalışmaları için de bir ilham kaynağı” (O.T.M.-Ö.20). “Çiçek aşısının öyküsü her seferinde vay be dedirtiyor bana” (O.T.M.-Ö.83). Sadece aşı değil, hasta yemekleri, hijyen ve sağlıklı yaşamla ilgili önlemler de öğrencileri etkilemiştir: “Hastalara özel besinler hazırlamaları her hastaya gereken özeni göstermeleri her bireyin eşit koşullarda bakımının yapılabilmesinin mümkün olabildiğini gösterdi” (O.T.M.-Ö.26). “İlgimi çeken bir diğer konu hijyene verilen önemdi. Hastaların ve misafirlerin yıkanabilmesi için külliye hamam inşa edilmiş. Üstelik sağlıklı yaşam tavsiyelerinde diş fırçalamanın gerekliliğine de yer verilmiş” (O.T.M.-Ö.84).
 - Öğrencilerin tıp etiği bağlamında da gözlemleri olmuş, hastane mimarisinin hem mahremiyete hem de doktor, hasta ve öğrencilerin birbirine ulaşmalarını da kolaylaştıran tarzda tasarlanmış olması ilgi çekmiştir. Hasta haklarıyla da bağ kuran öğrenci görüşleri şöyle örneklenebilir: “Kalabalık, gürültülü, iç içe bir yerdense kendi özel alanı olan; doktora ulaşımı kolay gözükken sakın bir yerde tedavi görmenin bir hasta hakkı olarak görülmesi o zamanın şartlarında çok ince geldi bana” (M.M.Ş.A- Ö.9). “İnsana bu kadar değer verildiğini görmek, hastaların özel hayatlarına duyulan saygıdan dolayı odalarının kapısının birbirini görmeyecek şekilde dizayn edildiğini öğrenmek benim açımdan ufuk açıcıydı” (O.T.M.-Ö.61). O dönemde “Rıza Senedi” varlığı ve kadın hekim Saliha Hatun tarafından kullanılması öğrencilerin tıp etiği bakımından dile getirdikleri diğer önemli konuydu; “Rıza Senedi bence çok önemli ve uluslararası bir örnek teşkil ediyor” (O.T.M.-Ö.4). “Cerrahemiz Küpeli Saliha Hatun’un imzaladığı belgelerden biri de hasta onamı...söz ile onayın olabileceğini düşündüğüm bir dönemde yazılı bir belgenin bulunması çok şaşırtıcı. Özellikle kadınların mahkemelerde tanıklık yapma hakkının kısıtlı olduğu dönemde bir kadının böyle bir belgede bulunması etkiliyor insanı” (O.T.M.-Ö.56).

3. Tıp Eğitimi ve Müze Deneyimi Konusunda Öğrenci Görüşleri

Öğrenciler, Tıp Medresesinin eğitim sistemini o döneme göre oldukça kapsamlı ve özenli bulmuşlar, görüşlerini şöyle dile getirmişlerdir: “Gerçekten çok kapsamlı bir medrese olduğunu düşünüyorum. Öğrencilerin her ihtiyacı düşünülmüş” (T.E.M.D.-Ö.21). “Evliya Çelebi öğrencilerin felsefeyle uğraştığını, Sokrates gibi önemli filozofları tanıyıp bunlar üzerine sohbet ettiğini belirtiyor. Bu da eğitim anlayışlarının ne kadar kompleks olduğunu yalnızca hekim değil birer ilim insanı yetiştirdiklerini ortaya koyuyor” (T.E.M.D.-Ö.85). “Verilen eğitimlerin o zaman için ne kadar detaylı olduğu çok dikkat çekici” (T.E.M.D.-Ö.93).

- Eğitim konusunda özellikle usta-çırak ilişkisiyle bilgi ve beceri aktarımı öğrencilerin dikkatini çekmiştir: “Medresede eğitim gören öğrencilerin aynı zamanda darüşşifada usta çırak ilişkisi ile eğitimlerini tamamlamaları ilgimi çekti” (T.E.M.D.-Ö.1). “Önemli gördüğüm nokta öğrenciler ve öğretmenlerin odalarının ortak bir alanda aynı bahçede olması... Tıp eğitiminde de bence en önemli şey doğru bilgiye ulaşım ve bunu kolaylaştıran bir sistem” (T.E.M.D.-Ö.10). “Teorik ve pratik eğitimin o dönemde de iç içe geçmiş olması bu sistemin yeni olmadığını fark etmemi sağladı” (T.E.M.D.-Ö.85).

- Öğrenciler eğitimde kullanılan tıp kitapları, teorik ve pratik rehberlik üzerine de görüşler bildirmiştir: “yıllar boyu geçerliliğini sürdüren günümüzdeki bilgilere yakın bilgileri barındıran kitaplar” (T.E.M.D.-Ö.4). “Sorunlara karşı buldukları basit ve etkili çözümler onların pratik bir şekilde sorularını çözebildiğini gösteriyor (T.E.M.D.-Ö.29).
- Müze deneyiminin öğrenciler üzerinde tarih bilinci ve kültürel farkındalık bakımından etkileri olduğunu gösteren çokça görüş vardır: “Eğer tıp karanlık bir yol kabul edilseydi, bu yolu aydınlatan sokak lambası kesinlikle Edirne'de darüşşifa olurdu” (T.E.M.D.-Ö.7). “Müzeyi inceleyen bireyler hem geçmişteki tıbbi uygulamaları hem de günümüzdeki tedavi ve gelişimin ne kadar büyük bir bağ içinde olduğunu daha iyi anlayabilmekte (T.E.M.D.-Ö.50). “Kesici aletlerde dahi kullanılan motifler o dönemlerde dahi sanatın tıp ile olan etkileşimi hakkında bana fikir verdi (O.T.M.-Ö.75).
- Öğrenci görüşlerinde müze ziyaretinin özellikle mesleki seçim ve kimlik gelişimi üzerine etkileri öne çıkmıştır: “Ben hep doktor olmak isterdim, oradaki atmosfer doğru tercih yaptığımı hissettirdi” (T.E.M.D.-Ö.30). “Bir doktor adayı olarak tıbbın ilerleyişini bu şekilde gözlemleyebilmek farklı bakış açıları kazanmamı sağladı... geçmişini bilmeden geleceğe yön verecek hekimlerden biri olamazdım” (T.E.M.D.-Ö.34). “Aletlerin dayanıklılığı veya kullanım şekillerine göre ayrıştırılması hekimlerin sadece tıp alanında bilgi sahibi olmaması gerektiğini bir kez daha kanıtladı. Başarılı bir hekimin sadece alanında iyi olması yetmez; fizik, kimya, matematik, sanat vb. dallarda da gerektiği ölçüde bilgi sahibi olması gerekir” (T.E.M.D.-Ö.37).
- Müzenin kendilerini duygusal olarak motive ettiğini belirten öğrenciler de vardır, bu ifadeler şöyle örnekler verilebilir: “Böyle bir yerde öğrenci olup sonra doktor olarak görev yapmak isterdim. Böylesine bir külliyeye, öncülük etmiş atalarımız olduğu için de çok gururluyum” (T.E.M.D.-Ö.59). “Bu gezi sonunda eğitimimi, tıp eğitim tarihinin bu kadar eskiye dayanan bir şehirde aldığım için kendimi şanslı ve ayrıcalıklı hissediyorum” (T.E.M.D.-Ö.62). “O dönem hekimlerinin yetersiz teknolojiye karşın fikir yürüterek teşhis koyabilecek kadar dahi olmaları, kısıtlı imkanlarla ameliyat yapabilecek kadar da cesaretli olmaları beni çok etkiledi; müze bana cesaret, özgüven, sabır ve zekayı fazlasıyla hissettirdi” (T.E.M.D.-Ö.93). “Bazıları çok acı verici ve korkunç görünse de yüzyıllar öncesinden bazı sorunlara çözüm bulmaları bana sürekli kendimi geliştirmem ve çabalamam gerektiği konusunda ilham verdi” (T.E.M.D.-Ö.94).
- Öte yandan öğrencilerin müzedeki gözlemleri, bilimsel sorgulama, eleştirel düşünme ve yorumlamaya da vesile olmuştur: “Her ne kadar kulağa vahşi gelse de bu yöntemler kullanılsaydı günümüzdeki seviyeye ulaşmakta zorluk çekilebilirdi” (T.E.M.D.-Ö.48). “Acaba su sesinin yaydığı frekansı da biliyorlar mıydı? Direkt aklımda bu soru oluştu” (O.T.M.-Ö.71). “Aklıma ilk gelen şey frekans kavramı oldu. Hücrelerimizin frekansında bir değişikliğe sebep olması, hücresel işlevlerde bir farklılığa sebep olmalıydı. Bana kalırsa titreşim kavramı evrenin bize muazzam bir hediyesi” (O.T.M.-Ö.44). Ayrıca olumlu özellikleri vurgulayan öğrenciler olduğu gibi, bilimsel ve tarihsel yönleri tartışarak değerlendirme yapan öğrenciler de vardı: “Bilimde öncü olunan bir devirden, yapılan sistematik hatalarla geri kalmış bir topluma dönüşmesi de bir o kadar üzücü” (O.T.M.-Ö.83). “Geçmişteki hataların ve yanlış inançların, bugünkü bilimsel tıp sayesinde nasıl düzeltiltiğini gördüm ve gelecekte tıp alanında katkı sağlama potansiyelim olduğunu hissettim” (T.E.M.D.-Ö.95).

4. Sosyal ve Kültürel Değerler Konusunda Öğrenci Görüşleri

- Osmanlı tıbbını sosyal haklar bakımından döneminin çok ilerisinde gören öğrenciler, özellikle psikiyatri hastalarına yaklaşım, ihtiyacı olanlara ücretsiz ve ayrımsız sağlık hizmeti ile görüşler dile getirmiştir: “Sadece hastalar değil aynı zamanda ihtiyaç sahibi insanlar da düşünülmüştü ve döneminin sosyal devlet anlayışını da yansıtıyordu” (S.K.D.-Ö.33). “Sosyal devlet anlayışına uygun olarak toplumdan muayene, tedavi, ilaç, yemek, eğitim için herhangi bir ücret talep edilmemesi... Öğrencilere burs vermesi de tıp çalışmalarına ne kadar önem verildiğinin göstergesi” (S.K.D.-Ö.49). “Külliyenin tıp tarihi açısından önemli özelliği diğer ülkelerde akıl hastalarına işkence edilirken, burada hastaların tedavisine uğraşılması ve çeşitli yöntemler denenmesidir. Bu

insancıl yaklaşım birçok hastalığın tedavisini mümkün kalmıştır” (S.K.D.-Ö.50). “İnsan temelli yaklaşımın ön planda olduğunu öğrenmek bu gezinin ve eğitimin bana en çok umut veren ve en çok mutlu eden yönü oldu” (S.K.D.-Ö.76).

- Müzede, dönemin sosyal ve kültürel yaklaşımı konusunda Küpeli Saliha Hatun şahsında tıp alanında kadınların varlığı, öğrencilerin dikkatini çeken diğer bir önemli özelliktir: “Küpeli Saliha Hatun en güzel örneklerden biri bence. Özellikle de hastalarına rıza senedi yazdıracak kadar güven oluşturması harika bir şey” (S.K.D.-Ö.34). “Osmanlıda kadın bir cerrahın olmasına şaşırdım ve gurur duydum ayrıca o zamanlarda hastaya rıza belgesi imzalatmış olması da inanılmaz geldi” (S.K.D.- Ö.82). “Kadınların okutulmadığı, değer görmediği bir dönemde hekim olmakla kalmayıp adını duyuran bir hekim olmayı başaran Saliha Hanım’ın ülkemizden daha çok onun gibi kadın hekimler çıkması adına daha çok bilinmesi ve öğretilmesi gerektiğini düşünüyorum” (S.K.D.-Ö.89).

5. Toplu Olarak Tablo Halinde Öğrenci Görüşleri

Tablo: Edirne Sağlık Müzesi Hakkında Tıp Öğrencilerinin Görüşleri

Ana Tema	Alt Temalar	
Müze Mimarisi ve Şifalı Atmosfer	Hastane mimarisi	İşlevsellik
		Hava sirkülasyonu, akustik gibi özellikler
		Hastaların mahremiyeti
	Doğayla iç içe ortam	Huzurlu ve sakin ortam
		Bahçe ve yeşil alanların kullanımı
		Güneş ışığından yararlanma
Tarihi ve estetik değer	Modern hastaneler; karşılaştırma	
Osmanlı Tıbbının Mirası	Psikiyatri ve çeşitli tedavi yöntemleri	Psikiyatrik hastalıklara yaklaşım
		Müzik ve su terapisi
		DeneySEL tıp
		Tıbbi bitkiler, aromatik tedavi
	Cerrahi aletler; estetik cerrahi ve göz ile ilgili çalışmalar	Estetik cerrahi
		Cerrahi seviye ve aletler
		Göz anatomisi ve hastalıkları
	Koruyucu hekimlik	Çiçek aşısı
		Tıbbi yemekler, tiryaklar
		Hijyen ve sağlıklı hayat
	Tıp etiği	Özel hayata saygı
		Onam; rıza senedi
Tıp Eğitimi ve Müze Deneyimi	Tıp eğitimine ve öğrencilere yaklaşım	Kapsamlı ve özenli eğitim
		Usta-çırak ilişkisi; bilgi, beceri ve değer aktarımı
	Tıp kitapları ve içeriği	Güncel bilgi
		Teorik ve pratik rehberlik
	Müze deneyiminin farklı etkileri	Tıp tarihi bilinci ve kültürel farkındalık
		Mesleki kimlik ve empati gelişimi
		Eleştirel düşünme ve sorgulama
Sosyal ve Kültürel Değerler	Sosyal devlet anlayışı	Kişisel gelişim ve duygusal etkiler
		Akıl hastalarına yaklaşım
	Tıp alanında kadınlar	Ayrımsız ve ücretsiz sağlık hizmeti
		Küpeli Saliha Hatun gibi hekimlerin rolü

TARTIŞMA

Bu çalışma, Edirne Sağlık Müzesi’ni ziyaret eden tıp fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin deneyim ve algılarını tematik analiz yöntemiyle inceleyerek, müze tabanlı öğrenmenin tıp eğitimindeki potansiyel katkılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Bulgular, müze ziyaretinin öğrencilerde mesleki kimlik gelişimi, tarihsel farkındalık, empati, eleştirel düşünme ve kişisel motivasyon gibi çok boyutlu etkiler yarattığını göstermektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular, tıp tarihi ve etik eğitiminin sadece teorik anlatımla sınırlı kalmaması gerektiğini, kültürel alanlarda yapılan gezilerin öğrencilerin etik bilinç geliştirmelerini sağlayan sosyokültürel bir yaklaşım sunduğunu vurgulayan çalışmalarla paralellik göstermektedir (8). Öğrencilerin müze içindeki cerrahi aletler ve mimari detaylar üzerindeki gözlemleri, literatürde belirtilen Görsel Düşünme Stratejileri (VTS) ile ilişkilendirilebilir. Sanat odaklı bu metodolojiler, hekim adaylarının klinik gözlem yeteneklerini ve belirsizliğe karşı toleranslarını artırırken, hastaları değerlendirirken daha derinlemesine ve tarafsız analizler yapmalarına, dolayısıyla bilişsel önyargıların azalmasına yardımcı olmaktadır (15).

Ayrıca, öğrencilerin müze atmosferinden aldıkları ilham ve mesleki aidiyet duygusu, hekimliğin sadece bilimsel bir disiplin değil, aynı zamanda yaşamı anlamaya odaklanan bir sanat dalı olduğu gerçeğiyle örtüşmektedir. Sanat ve tarihin tıp eğitimiyle sentezlenmesinin sağlık profesyonellerinin mesleğin icrasında daha şefkatli bir yaklaşım kazanmalarında ve mesleki değerlerini geliştirmede katkıda bulunduğunu gösteren çalışmalar vardır (16).

Öğrencilerin müze mimarisi, doğal çevre ve “şifalı atmosfer” ile ilgili gözlemleri, fiziksel ortamın iyileştirici ve öğrenmeyi destekleyici rolüne dair mevcut araştırmalarla uyumludur (2, 8. 17- 21). Benzer şekilde, müzik, su sesi ve aromatik tedaviler gibi Osmanlı tıbbına özgü uygulamaların öğrencilerde ilgi ve merak uyandırması, sanat ve beşeri bilimlerin tıp eğitiminde kullanılmasının empati, gözlem becerisi ve hasta merkezli yaklaşımı güçlendirdiğini gösteren çalışmaları desteklemektedir (22-25). Öğrencilerin müze ziyaretleri sonrasında deneyim ve düşüncelerini araştıran ABD’de yapılmış nitel bir çalışmada, periyodik ziyaretlerin öğrencilerin gözlem becerilerini ve öz farkındalığını geliştirdiği bulunmuş ayrıca, öğrenciler her seanstan sonra tükenmişlik sürecini hafifleten gelişmiş bir iyi olma hissi bildirmiştir (24). Atina’da yapılan bir başka çalışmada ise tıp öğrencilerinin %85’i tıp müzesi ziyaretlerinin sergilerde tasvir edilen hastalıklara ilişkin farkındalıklarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir (25). Bizim çalışmamızda tıp eğitiminin geçmişteki usta-çırak ilişkisi ve pratik-teorik entegrasyon temelinde yürütüldüğünü gözlemleyen öğrencilerin yorumları, tarihsel süreklilik ve farkındalığa işaret etmektedir.

Psikiyatri hastalarına dönemin şartlarında görece insancıl yaklaşımlar sergilendiğine dair öğrenci algısı, tıp tarihindeki bakım modellerinin sosyal bağlam içinde ele alınması gerektiğini vurgulayan literatürle (26) paralellik göstermektedir. Bununla birlikte, müzede sergilenen seçici anlatının —özellikle “musiki ile tedavi” ve “zincire bağlı hastalar” arasındaki tarihsel geçişin — sınırlı yansıtılması, tıp müzelerinin tarih yazımı açısından eleştirel değerlendirilmesini de gerektirir. Müzede tarihlerin seçici düzenlenmesi, öğrencileri sınırlı bir tarih yazımı geliştirmeye zorlayabilir, öğrenciler tıp bilimlerinin doğrusal ilerlediğini veya geleneksel/modern tıp arasındaki aşırı basitleştirilmiş ikiliği varsayabilirler (27,28). Buna bağlı olarak eğitimde tıbbın tarihsel evrimini diyalektik metotla ele almak dengeyi sağlayabilir.

Sonuç olarak, elde edilen bulgular, müze tabanlı öğrenmenin tıp müfredatına planlı biçimde dahil edilmesinin hem mesleki hem de insani becerilerin gelişimine katkı sağlayabileceğini göstermektedir. Edirne Sağlık Müzesi örneğinde olduğu gibi, tıp tarihinin somut miras alanlarının eğitim amaçlı kullanımı, öğrencilerin hem bilgi hem de değer temelli gelişimlerini destekleyen, güçlü bir pedagojik araç olarak değerlendirilebilir. Müzeler, kişisel düşünmeyi teşvik ettikleri gibi, öğrenen merkezli eğitimde; öğrenci katılımını sağlamada yeni yollar, olanaklar sunar. Bu yaklaşım, UÇEP 2020’de (29) tanımlanan “mesleki uygulamalar, mesleki değerler ve bireysel gelişim” yetkinlik alanlarıyla da doğrudan paralellik göstermektedir.

Edirne Sağlık Müzesi örneği, müze tabanlı öğrenmenin tıp fakültesi öğrencilerinin mesleki etik değerlerini içselleştirmesinde kritik bir rol oynadığını kanıtlamaktadır. Öğrenciler, müzede "Rıza Senedi" ve mahremiyeti önceleyen mimari unsurlar üzerinden, tıp etiğinin tarihsel kökenlerini somut bir şekilde deneyimlemiştir. Bu deneyim, müzelerin birer "tarih laboratuvarı" olarak kullanılması durumunda, geleceğin hekimlerinin etik kararlar alırken geçmişin mirasından nasıl güç alabileceklerini göstermektedir (7).

Sonuç olarak, tıp tarihinin somut miras alanları, öğrencilerin hem klinik gözlem yeteneklerini geliştiren hem de onlara insani ve etik bir perspektif kazandıran eşsiz birer eğitim aracıdır (8,15).

Sağlık Müzesi'nin kuruluşunda büyük emeği olan Dr. Ratip Kazancıgil, ödül almalarındaki en büyük faktörü; "müzedeki tüm düzenlemelerin amaca ve araca uygun olarak yapılması" olarak ifade etmiştir. Bu açıdan tıp eğitimine katkı amacıyla, önemli tarihsel kaynak olan sağlık müzesinin eğitime planlı biçimde entegre edilmesi önerilmektedir.

Bununla birlikte, müze deneyimlerinin klinik beceriler, hasta ile iletişim yetkinlikleri ve mesleki etkilerini araştıran yeni çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

GÜÇLÜ YÖNLER

Bu çalışmanın güçlü yönü, geniş bir öğrenci grubunun (n=97) özgün ve derinlemesine yansıtılmış deneyimlerini sistematik bir tematik analizle ele almasıdır. Bulguların dört ana tema altında toplanması, nitel veri analizinde şeffaflık ve izlenebilirlik sağlamıştır. Ayrıca, tıp tarihi ve müzecilik literatürünün birlikte ele alınması, disiplinlerarası bir değerlendirme olanağı sunmuştur.

SINIRLILIKLAR

Çalışma, tek bir üniversitenin birinci sınıf öğrencileri ile sınırlıdır ve veriler yalnızca ziyaret sonrası yazılı yansıtma metinlerinden elde edilmiştir. Bu durum, farklı eğitim düzeylerindeki öğrencilerle yapılacak karşılaştırmalı çalışmaların gerekliliğini ortaya koymaktadır.

TEŞEKKÜR

Çalışmaya katılarak değerli görüşlerini sunan tüm öğrencilere, benzersiz katkıları için teşekkür ediyoruz.

KAYNAKLAR

1. Akalper İ, Işık MT. Edirne II. Bayezid Darüşşifası'nın Tıp Tarihinde Yeri. International Conference on Scientific and Academic Research, Volume 1. ISCAR, 2023: 502-507.
2. Aydın D, Yardımlı S, Mıhlayanlar E. The Effects of Physical Environment in Ottoman Healthcare Facilities: 2nd Beyazid Complex in Edirne. GRID Architecture, Planning and Design Journal 2023; 6 (1): 254-284.
3. Kagan HJ, Kelly-Hedrick M, Benskin E, Wolffe S, Suchanek M, Chisolm MS. Understanding the role of the art museum in teaching clinical-level medical students. Medical education online 2022; 27 (1): 2010513.
4. Erişim: (<https://saglikmuzesi.trakya.edu.tr/>). Erişim Tarihi: 15.11.2025.
5. Gökçe N. Trakya Üniversitesi Sultan II. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi'nin Kuruluş Öyküsü. Erişim: (<https://nilufergokce.com/makale/saglik-muzesinin-kurulus-oykusu>). Erişim Tarihi: 15.11.2025.
6. Coller BG, Slamovits G, Coller BS. Long-Term Impact of a Medical School Course on the Intersection of Art and Medical History. MedEdPublish (2016) 2024; 22:14:51.
7. Yavuz R. Tıp Öğrencileri İçin Tarih Laboratuvarları: Müzelerin Eğitimdeki Rolü. Pearson Journal 2024; 8 (29): 1545-1554.
8. Köken AH. Tıp Tarihi ve Etik Eğitiminin Bir Parçası Olarak Müze Ziyaretleri: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Tıp Fakültesi Örneği. Ahi Evran Med J 2022; 6 (3): 224-225.
9. Kim K, Manohar S, Kalkat M, Iuliano K, Chisolm MS. Museum-Based Education in Health Professions Learning: A 5-Year Retrospective. Perspect Med Educ 2024;13 (1): 585-591.

10. Charlier P. Teaching medicine after Covid-19: The place of museums in the biomedical university curriculum. *Ethics Med Public Health* 2023; JEMEP 100920.
11. Keleş Ş, Demir M, Örnek Büken N. A Thematic Assessment of Medical Students' Approaches to the Phenomenon of Euthanasia. *Tıp Eğitimi Dünyası* 2019; 18 (55): 25-40.
12. Yıldırım A, Şimşek H. Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. İstanbul: Seçkin Yayıncılık, 2018: 189–192.
13. Weaver-Hightower MB. Nitel Araştırma Nasıl Yazılır, Çeviren: Turan S. Ankara: Asos Yayınları, 2021: 350.
14. Güngör B. Söylem Yaklaşımı Üzerine Bir Kavram Çalışması ve Eleştirel Söylem Analizi. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi* 2020; 2 (2):1–11.
15. Cerqueira AR, Alves AS, Monteiro-Soares M, Hailey D, Loureiro D, Baptista S. Visual Thinking Strategies in medical education: A systematic review. *BMC Med Educ* 2023; 23 (1): 536.
16. Parıldar H, Subay Orbatu D, Emiroğlu M. Tepecik sanat günleri ve tıpta sanat. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hast Dergisi* 2021; 31 (2): 291-292.
17. Aksu M. Tıpta İnsan Bilimleri Programının Tıp Tarihi Eğitimine Etkisi: İzmir Üniversitesi Deneyimi. *Lokman Hekim Dergisi* 2013; VIII. Lokman Hekim Günleri 22 - 25 May 2013 Özel Sayısı.
18. Tunç U. Museums of Medicine and Health: Curating Public Health. *Infectious diseases & clinical microbiology* 2023; 5 (1), 69–81.
19. Akyol AA, Yetimoğlu S. Medical and Health Museums in Turkey and Educational Activities. *European Journal of Research on Education* 2013; Special Issue: Art in Education: 16-2.
20. Öztürk L. Makamdan Şifaya Müzikle Gelen Sağlık. *Uluslararası Sanat ve Sağlık Sempozyumu Bildiri Kitabı*. İstanbul: 2025: 49-57.
21. Şengül E. Kültür Tarihi İçinde Müzikle Tedavi ve Edirne Sultan II. Bayezid Darüşşifası. Danışman Ertuğrul Ö. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, Edirne 2008.
22. de la Croix A, Rose C, Wildig E, Willson S. Arts-based learning in medical education: The students' perspective. *Med Educ* 2011; 45 (11): 1090-1100.
23. Haidet P, Jarecke J, Adams NE, Stuckey HL, Green MJ, Shapiro D, Teal CR, Wolpaw DR. A guiding framework to maximise the power of the arts in medical education: A systematic review and metasynthesis. *Med Educ* 2016; 50 (3): 320-331.
24. He B, Prasad S, Higashi RT, Goff HW. The art of observation: A qualitative analysis of medical students' experiences. *BMC Med Educ* 2019; 19 (1): 234.
25. Maipas S, Lioffi S, Konstantinidou A, Mouliou M, Lazaris AC, Papageorgiou E, Kavantzias N. Incorporating Medical Museum Specimens into the Training of Environmental Health Students. *Environ Health Insights* 2023; 17: 11786302231211085.
26. Rezaei S, Childress A, Kaul B, Rosales KM, Newell A, Rose S. Using Visual Arts Education and Reflective Practice to Increase Empathy and Perspective Taking in Medical Students. *MedEdPORTAL* 2023; 19: 11346.
27. Altıntaş S. Hatırlatılan Geçmiş: 2. Bayezid Külliyesi Sağlık Müzesi ve Hatırlattıkları. *Toplumsal Tarih* 2014; (246): 22-27. Erişim: (<https://independent.academia.edu/SafiyeALTINTA%C5%9E/Articles>). Erişim Tarihi: 15.11.2025.
28. Wu HY, Wong SKS. Spatial Relevance: Teaching History to Medical Students at a Medical Museum in Hong Kong. *J Hist Med Allied Sci* 2023; 78 (1): 71-82.
29. UÇEP (Mezuniyet Öncesi Tıp Eğitimi Ulusal Çekirdek Eğitim Programı 2020). Erişim: (<https://www.yok.gov.tr/kurumsal/idari-birimler/egitim-ogretim-dairesi/ulusal-cekirdekegitimi-programlari>). Erişim Tarihi: 15.11.2025.